

En åklagares åtgärd att som bevisning i ett brottmål åberopa förhör med en målsägande som inte hörts under förundersökningen

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål bl.a. mot en åklagare vid Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Luleå, lokal åklagare i Haparanda, för handläggningen av en förundersökning. Han var missnöjd med att hans son hördes som målsägande vid huvudförhandlingen i ett brottmål utan att dessförinnan ha hörts under förundersökningen.

Utredning

Av infordrade handlingar och inhämtade muntliga upplysningar framgick följande.

Sedan en polisanmälan om bl.a. ofredande gjorts beslutade kammaråklagaren BB den 21 september 2004 att inleda förundersökning. Under förundersökningen hördes målsäganden CC och den misstänkte, AA. I förundersökningsprotokollet antecknades som målsägande, förutom CC, också hennes och AA:s son, DD. Den 17 november 2004 väckte åklagaren åtal mot AA för ofredande. Som bevisning åberopades i ansökan om stämning målsägandeförhör med CC och DD.

Vid huvudförhandlingen den 16 mars 2005 hördes målsägandena CC och DD. Vid förhandlingen framställdes inte någon begäran om att DD skulle höras av polis innan huvudförhandlingen kunde äga rum.

Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten som anmodades att lämna upplysningar om anledningen till att något förhör med DD inte genomfördes under förundersökningen trots att åklagaren i ansökan om stämning åberopade förhör med honom.

Åklagarmyndigheten (dåvarande vice riksåklagaren EE) kom in med ett remissvar till vilket var fogat yttrande från bl.a. BB.

BB upplyste bl.a. följande.

Eftersom AA vid förhöret med honom fått klart för sig vilka som angivits som målsägande i anmälan och han också fått klart för sig att tillgång fanns till de aktuella mailen gjorde jag den bedömningen att det inte var meningsfullt att fördröja

handläggningen med en komplettering av förundersökningen med ett förhör med DD. Jag bedömde att åtal var påkallat ur allmän synpunkt.

EE anförde i huvudsak följande.

Enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken har den misstänkte och hans försvarare innan åtal väcks rätt att fortlöpande ta del av vad som förekommit vid undersökningen. Den misstänkte och hans försvarare har vidare rätt att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Åtal får inte beslutas innan detta har skett.

Av bestämmelserna i 19 § samma kapitel framgår att när undersökningsledaren slutfört den utredning han anser nödvändig utan att bifalla begäran som avses i 18 § andra stycket eller om den misstänkte anser att det finns annan brist i utredningen kan han anmäla detta till rätten.

I 21 § samma kapitel stadgas att vid förundersökningen skall protokoll föras över vad därvid förekommit av betydelse för utredningen.

Varken i rättegångsbalken eller i något annat lagrum finns några uttryckliga regler om att en person som åberopas som målsägande eller vittne skall höras under förundersökningen.

Förundersökningsprotokollet har till uppgift att ge åklagaren underlag för bedömning av åtalsfrågan och att förbereda målet inför huvudförhandlingen i domstolen. Av detta följer att protokollet skall ge en rättvisande bild av vad som framkommit i samband med de olika utredningsåtgärderna. I propositionen (1994/95:23) gällande ett effektivare brottmålsförfarande anges att synen på dokumentation av utsagor under förundersökningen i viss mån bör kunna förändras. Möjligheterna att begränsa dokumentation för att på det sättet påskynda förfarandet bör enligt regeringen uppmärksammas i samtliga ärenden. Det anges vidare att det finns anledning att anta att förutsättningarna för detta är störst vid handläggningen av relativt okomplicerade ärenden rörande vardagsbrottslighet, t.ex. mindre allvarlig misshandel, stölder, trafiknykterhetsbrott, försäkringskassebedrägerier och liknande (jfr angivna proposition s. 84–85).

De ovannämnda reglerna i 23 kap. rättegångsbalken har tillkommit för att den misstänkte och hans försvarare skall kunna tillvarata sina intressen och förbereda sitt försvar. En åtalad skall ha rätt att få del av det som han skall försvara sig emot. Detta talar enligt min uppfattning starkt för att en person som kommer att åberopas som muntlig bevisning bör höras redan under förundersökningen.

Det kan därför enligt min mening vara olämpligt att väcka åtal och åberopa muntlig bevisning utan att denna bevisning hörts under förundersökningen. Detta måste dock avgöras från fall till fall. Omständigheterna av betydelse vid en sådan bedömning är exempelvis brottets svårighetsgrad, utredningens omfattning, arten av de sakförhållanden och rättsfrågor som utredningen gäller samt givetvis vad vittnet eller målsäganden skall höras om.

Det aktuella målet gällde ett ofredande vilket är ett brott som kan hänföras till s.k. vardagsbrottslighet och det fanns inte några komplicerade rättsfrågor att utreda. Det framstår vidare klart vad målsägande skulle höras om och de aktuella e-postmeddelandena fanns tillgängliga i utredningen och var kända för anmälaren.

I bedömningen bör också vägas in att den tilltalade hade en offentlig försvarare och att bevisuppgiften fanns med i stämningsansökan varför den misstänkte och hans försvarare haft möjlighet att hos åklagaren eller i förekommande fall hos rätten begära att förhör skulle hållas med målsägande före huvudförhandlingen.

Vid en samlad bedömning av vad som har framkommit i målet finns det

enligt min uppfattning inte skäl att rikta någon kritik mot åklagaren för att målsäganden åberopades som bevisning i ansökan om stämning trots att han inte hörts under förundersökningen.

I ett beslut den 13 februari 2007 anförde *chefsJO Melin* bl.a. följande.

Bedömning

Av utredningen framgår att AA i en förundersökning delgavs misstanke om ofredande. Under förundersökningen hördes målsäganden CC medan DD, som är son till AA och CC och som också var målsägande, inte hördes. När BB beslutade om åtal åberopade han emellertid som bevisning förhör även med DD. Fråga har uppkommit om det ställningstagandet borde ha föranlett BB att komplettera förundersökningen med ett förhör med DD.

De grundläggande reglerna om förundersökning finns i 23 kap. rättegångsbalken (RB) och i förundersökningskungörelsen (1947:948, FUK). Förundersökning skall inledas så snart det, på grund av angivelse eller av annat skäl, finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats (1 § första stycket RB). Beslut att inleda en förundersökning fattas av polismyndighet eller åklagaren (3 § första stycket RB).

En förundersökning har enligt 23 kap. 2 § RB två huvudsyften. Det ena är att utröna om ett brott har begåtts och att klarlägga vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl för åtal föreligger. Det andra huvudsyftet är att bereda målet så att bevisningen kan förebringas i ett sammanhang vid en framtida huvudförhandling.

Ett tredje syfte, som inte nämns i 2 §, är att ge den misstänkte inblick i åklagarens bevismaterial och göra det möjligt för honom att få detta justerat och berikat för att därigenom underlätta för den misstänkte att förbereda sitt försvar (jfr bl.a. prop. 1994/95:23 s. 73, Ekelöf m.fl., Rättegång V, 7:e uppl., s. 102, Bring m.fl., Förundersökning, 3:e uppl., s. 61).

För att de angivna syftena skall kunna tillgodoses krävs bl.a. att det som kommer fram under förundersökningen dokumenteras. I rättegångsbalken finns bestämmelser om att protokoll skall föras över vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för utredningen (23 kap. 21 § första stycket RB). Vidare framgår av 22 § FUK att protokollet skall avfattas så att det ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet. Åklagarmyndigheten har hänvisat till uttalanden av regeringen av innebörd att synen på dokumentation av utsagor bör kunna förändras genom att större möjligheter ges att begränsa denna (prop. 1994/95:23 s. 84 f.). Dessa uttalanden tar emellertid sikte på frågan om i vilken omfattning som vidtagna utredningsåtgärder behöver dokumenteras och inte, vilket är av intresse i detta ärende, vilka åtgärder som bör vidtas under en förundersökning.

En åklagare har också en i 23 kap. 4 § första stycket RB fastlagd objektivitetsplikt, vilket innebär att vid förundersökningen skall inte bara de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även de som är gynnsamma för honom beaktas och bevis som är till hans förmån tillvaratas.

Som Åklagarmyndigheten anför finns det inte någon uttrycklig bestämmelse i de aktuella författningarna om att en person som åberopas som målsägande eller vittne skall höras under förundersökningen.

En förundersökning bedrivs till stor del på det sättet att åklagaren, när denne är förundersökningsledare, föranstaltar om att de personer som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen skall höras (jfr 23 kap. 6 § RB). Utifrån de uppgifter som framkommer fattar åklagaren beslut i åtalsfrågan och, om åtal väcks, är det med förundersökningen som underlag som åklagaren tar ställning till vilken bevisning som bör åberopas. De personer som åklagaren anser har något att tillföra utredningen hörs därför normalt under förundersökningen, oavsett om de uppgifter som dessa lämnar styrker brottsmisstanken eller talar i en för den misstänkte förmånlig riktning.

Den misstänkte har, enligt min mening, ett berättigat intresse av att i förväg få veta vad de personer som åklagaren avser att åberopa som bevisning har att tillföra målet. Utan sådan kunskap försvåras hans möjligheter att förbereda sitt försvar inför och under den kommande rättegången. En huvudförhandling i brottmål skall i princip inte innehålla några överraskningsmoment för den misstänkte. Om en åklagare medverkar till att sådana inslag förekommer, kan detta stå i strid med den nyss angivna objektivitetsprincipen. En annan konsekvens av ett sådant handlande kan bli att förhandlingen får ställas in för att den misstänkte behöver ytterligare rådrum för att förbereda sitt försvar.

Huvudregeln måste således vara att en åklagare som avser att som bevisning åberopa förhör med en person skall föranstalta om förhör med vederbörande under förundersökningen. Jag anser att avsteg från den principen inte kan försvaras annat än rent undantagsvis, t.ex. om en förhörsperson visar sig helt omöjlig att nå under förundersökningen.

Även om det aktuella målet möjligen inte innehöll några svårare rättsliga problem borde BB, mot bakgrund av vad jag nu anför, ha kompletterat förundersökningen genom att höra även DD innan han fattade beslut i åtalsfrågan och gav in stämningsansökan. Detta för att den tilltalade, som var DD:s far, skulle kunna ta till vara sina intressen och ges möjlighet att förbereda sitt försvar på ett tillfredsställande sätt.

Jag vill avslutningsvis nämna att det förhållandet att den misstänkte eller hans försvarare enligt 23 kap. 18 § RB kan begära att förundersökningen i vissa avseenden skall kompletteras och att rätten enligt 23 kap. 19 § och 45 kap. 11 § RB kan ta ställning till om det finns skäl för ytterligare utredning inte föranleder mig att se annorlunda på en åklagares principiella skyldigheter.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i vad jag nu har anför.